

מאמרי הגות וצפונות בפרד"ס התורה בעמק הפרשה

מאת
משה בכמזרי"ר עזרא בצרי

שנת התשפ"ג

פרשת צו

נאמר בפתח הפרשה: "צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה הוא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הפקר ואש המזבח תוקד בו".¹

תיבת 'צו' מופיעה שבע פעמים בחומשים, וכאן זו הפעם הראשונה.

ופירש רבנו בחיי: על דרך הפשט, פרשה זו של עולה כוללת ארבעה ענינים:

א. בא ללמדנו כי קרבן עולה הוא הנכבד שבכל הקרבנות כולן, ותועלת כפרתו עצומה.

ב. בא להודיע גודל חיוב הנברא לעבוד את בוראו.

ג. הפלא העצום והנס הגדול הנעשה במזבח הזה.

ד. גודל עונש הרשעים שאינם רוצים כפרה, שהם נענשים ביסורי גיהנום שאין להם קץ ותכלית, וכמו שאמרו חז"ל,² גיהנום כלה והם אינם כלים.

דע כי כל מיני הקרבנות הם שלושה עשר כמספר שלש עשרה מדות.

חמשה מהן באות מהקמח, והן: מנחת סולת, מנחת מרחשת, מחבת, חלות, ריקיץ. וכולן נקראין קרבן.

השמונה מהם הם בעלי חיים, והם: עולה, חטאת, אשם, תודה, שלמים, בכור, מעשר, פסח.

יש מהם נאכלין לכהנים כגון חטאת ואשם ובכור, ויש מהן נאכלין לבעלים, כגון, מעשר, ופסח ותודה.

קרבן תודה בא על הנס, והוא לשון הודאה, אם היה חולה ונתרפא מביא קרבן תודה, הוא שכתוב:³ 'ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה', או שאר שמחות, כגון שמחת חתן וכלה, שנאמר:⁴ 'קול ששון וקול שמחה... מביאים תודה בית ה'.

ויש שאינו נאכל לא לכהנים ולא לבעלים, והוא קרבן עולה שאין לבני אדם בו שום חלק אלא כולו לה', וזהו לשון כליל. וקרבן זה של עולה הוא הנכבד שבכל הקרבנות כולן, וכן מוכיח הלשון שאמר היא העולה, הוסיף לומר היא העולה למעלת הקרבן וחשיבותו.

גם פרי מעשיה גדול שמכפרת על הרהור הלב, כמו שאמר באיוב:⁵ 'והעלה עולות מספר כולם כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם'. וזהו לשון עולה שמכפרת על העולה על הרוח. והיה קרבן עולה קרב כל הלילה עד הבוקר, לפי שהאדם מחשב בלילה וחוטא ביום, הוא שאמר הנביא:⁶ 'חושבי און ופועלי רע על משכבותם באור הבוקר יעשוה', ועל כן צותה התורה שתהיה כפרה בזמן העבירה. ולפי שעיקר העבירה היא ברוח, היה הכל כליל באש ושב אל הרוח, ולא היה רשות לדבר גופני ליהנות ממנו, זהו הענין האחד.

¹ ויקרא ו, ב.

² ראש השנה יז.

³ תהלים קז, כב.

⁴ ירמיה לג, יא.

⁵ א, ה.

⁶ מיכה ב, א.

הענין השני, גודל חיוב הנברא לעבוד את בוראו, כי האדם צריך שיהיה נכנע ושפל לקדוש ברוך הוא בעומדו בתפילה לפניו או בעשותו מצוה, או אחד מיתר העבודות הקלות או החמורות, שיתזהדר בהם לכבוד ה' יתברך, ושלא יחוס על כבוד עצמו, אלא שיכיר בעצמו כי הבשר והדם דל הוא, ואין ידו משגת לחובה העצומה, וראוי לו להכנע ולהשפיל עצמו, כענין שכתוב באברהם:⁷ 'ואנכי עפר ואפר', והמלך דוד עליו השלום אמר:⁸ 'נבזה בעיניו נמאס'.

הענין השלישי הנס הגדול הנעשה במזבח. המזבח הזה, מזבח העולה, היה של עצי שטים והיה מצופה נחושת כעובי דינר זהב, והאש על המזבח תמיד לא תכבה לעולם, ולא היה הנחושת נתך ולא העץ נשרף, והיה נס גדול משמונה עשר נסים שהיו במקדש, ועל זה חזר בו פעם שנית 'והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה', שהרי כבר נאמר 'ואש המזבח תוקד בו', אלא בא לרמוז הנס הזה וכאילו אמר ראה דבר פלא הנעשה במזבח, שהאש על המזבח תוקד בו לא תכבה והמזבח קיים.

הענין הרביעי גודל עונש הרשעים ביסורי גיהנום, ומזה הזכיר פעם שלישית 'אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה', לפי שהמזבח הוא מקום כפרה, ורשעים לא מבקשים כפרה, רמז לך הכתוב שהם נידונין באשה של גיהנום באש תמיד מאחר שכפרו באש תמיד.

תורת העולה

לפנינו תמצית מתחילת ספרו הנפלא של הרמ"א 'תורת העולה', העוסק בכל ענייני הקרבנות, ומבארם באופן נפלא בפרוטרוט. נביא כאן טעימה מדבריו בפרק הראשון שבו הוא מבאר את המידות בהר הבית לכל דבר מה רומז, ומהמשך דבריו לגבי הקרבנות.

חלק ראשון

נקרא

הר

לקדוש הוא נבחר

מי שעלה ההר

הם מעלותיו מגיעות לשחקים

ובהר כ"ה פרקים

שאו שערים ראשיכם

והנשאו פתחי עולם

ויבא מלך הכבוד

שנינו במדות, הר הבית היה ת"ק אמה על ת"ק אמה, רובו מן הדרום, שני לו מן המזרח, שלישי לו מן הצפון, מעוטו מן המערב. אמרו חז"ל,⁹ 'מקדש ה' כוננו ידיך'.¹⁰ מלמד שהמקדש של מטה מכוון כנגד מקדש של מעלה. שכתוב:¹¹ 'ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו'. ואמרו,¹² כי מיכאל כהן גדול של מעלה, עומד ומקריב נפשותיהן של צדיקים על מזבח של מעלה.

וכן במדרש, 'וביום הקים את המשכן' - מלמד שמשכן אחר הוקם עמו. הדברים של מטה הם דוגמא ומכוונים לדברים של מעלה, כמו שאמר דוד:¹³ 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכת התבנית'. ונאמר בבנין המקדש,¹⁴ 'כתבנית אשר אתה מראה בהר'. מלמד שהדברים מכוונים

⁷ בראשית יח, כז.

⁸ תהלים טו, ד.

⁹ תענית ה, א.

¹⁰ שמות, טו.

¹¹ תהלים קכב.

¹² חגיגה יב, ב.

¹³ דברי הימים א, כח.

¹⁴ שמות, כה.

למעלה ולמטה. והעולם בכללו נקרא מקדש של מעלה, להיותו פעולת ה' יתברך. וכן נקרא העולם בכללו 'בית אל'.¹⁵

וכתב רבינו בחיי, ג' תרומות נאמרו בבנין המשכן - נגד ג' תרומות שנברא בהן העולם, והם חכמה ודעת ותבונה. וכדי לזכור שהמשכן שקול כנגד בריאת העולם, כתוב אצל בצלאל 'וימלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת'.

וכשבנה שלמה המקדש, בנה בשלשתן, שכן הזכיר על חירם: ¹⁶ 'בן אשה אלמנה הוא למטה נפתלי ואביו איש צורי חרש נחשת וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת'. וכן בשלשתן עתיד להבנות.¹⁷ וכתב הרמב"ם,¹⁸ 'ואנשי בית שני כשבנו בימי עזרא, בנוהו כבנין שלמה, ומעין דברים המפורשים ביחזקאל'. הרי לך כי מדות אלו שנתנו חכמים ז"ל בבנין בית שני, הוא על פי חכמה ותבונה ודעת, שהוא שקול נגד בריאת העולם.

והר הבית היה ת"ק על ת"ק, נגד העולם בכללו, שהוא מהלך ת"ק שנה לרחבו ולארכו. והעולם כולו אינו עומד על שום סמיכה, רק תלוי במאמרו יתברך, וכמו שנאמר: ¹⁹ 'תולה ארץ על בלימה'. ותחת הר הבית כיפין על כיפין חלול מתחתיו, כדמות העולם עומד על בלימה.

ואמרו, מגילת בית המקדש מסר הקדוש ברוך הוא בעמידה, שנאמר: ²⁰ 'ואתה פה עמוד עמדי', משה מסרה ליהושע בעמידה, שנאמר: ²¹ 'קרא את יהושע והתיצבו', יהושע מסרה לזקנים בעמידה, שנאמר: ²² 'ויאסוף יהושע את כל זקני ישראל ויתיצבו לפני האלהים, עמדו הזקנים ומסרו לנביאים בעמידה, ונביאים מסרו לדוד בעמידה, ואין לנו מקרא על כך. עמד דוד ומסרה לשלשה בעמידה, שנאמר: ²³ 'ואתה ה' חנני והקימני'.

ורמזו לסוד באמרם שנמסר מזה לזה בעמידה, והביאו ראיה מן המקראות שלא נאמרו בענין המקדש כלל, וסמכו דבריהם בזה כדי להורות על הכוונה. ומה שדרשו ז"ל,²⁴ "עצי שטים עומדים"²⁵ - שמעמידים את צפוייהם, שמא תאמר אבד סברם בטל סיכומם, תלמוד לומר עצי שטים עומדין, שהן קיימין לעולם ולעולמי עולמים.

הרי שדרשו עניין העמידה על דבר קיום, ולכן לימד הקדוש ברוך למה וחסרו הדבר זה לזה בעמידה, לרמז על דברים הקיימים שהיו רמוזים בענין המקדש, הם קיימים אף לאחר שנחרב הבית, ולכן הביאו פסוקים שלא נאמרו במקדש, להיות כי כל התורה והעולמים כולם היו רמוזים במקדש וכליו - לכן נרמז העמידה בכולן.²⁶

¹⁵ המשך דבריו: כמו שפירש הרב שם טוב (פרק נד, חלק א) מספר המורה. ולזה נאמר (הושע, ב): 'בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו'. כי על ידי פעולת ה' יתברך אשר הם נגלות לנו, אנו משיגים השם יתברך. לזה אמר 'שם ימצאנו'. ולזה נאמר במשה רבינו עליו השלום (במדבר, יב): 'בכל ביתי נאמן הוא', שהשיג כל ענייני המציאות על אמתתן, כמו שביאר הרב המורה, וכאשר פירש שם הרב שם טוב. וכבר העיר על זה בעל העקידה (פרשת וישב שער לא). מלכים א, ז.

¹⁶ פרקי דרבי אליעזר פרק א.

¹⁷ פרק א מהלכות בית הבחירה.

¹⁸ איוב, כז.

¹⁹ דברים, ה.

²⁰ דברים, לא.

²¹ יהושע כד. עיין שם.

²² תהלים, מא.

²³ בסוכה פרק לולב וערבה, וביומא פרק בא לו.

²⁴ שמות, כו.

²⁵ המשך תמצית דבריו: ולכן אמרו בבראשית רבה (פרשת ויצא), אמר רבי שמעון בן יוחאי, אין בית המקדש של מעלה גבוה מבית המקדש של מטה אלא שמנה עשר מיל. מה הטעם? (בראשית כח): 'וזה שער השמים', כמנין "וזה". והרי מן השמים להארץ מהלך ת"ק, אלא שכיון ל"ח הגלגלים שכוללים המקדש של מעלה, כי הגלגלים הם י"ח.

עוד אמרו במדרש רבה, 'החודש הזה לכם' - משל למלך שהיה לו בן והשליטו על כל נכסיו, ואמר לו הבן לאביו אם אין אתה נותן לי הכסא שלך האריך הכל יודעין שאתה מחבבני, אלא כשתתן לי מקום הכסא שלך הכל נותנין

מדוע מ' של מוקדה זעירא?

כמה תשובות בדבר.

- א. הרב זלמן סורוצקין, בעל 'אזנים לתורה' כותב: 'מוקדה' זו מערכה גדולה.²⁷ כל דבר גדול צריך להראות סימני הכנעה וקטנות. וכן מצינו שההדיוט צריך לשוח (לכרוע) בתפילת שמונה עשרה באבות תחילה וסוף, וכהן גדול בסוף כל ברכה וברכה, וכל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו.²⁸ ומזה תורה דבר זה ב'מערכה גדולה' של המזבח וכתבה 'מוקדה' במ"ם זעירא.
- ב. האות מ' היא תחילת מילת מות. כדי לרמוז למקריב, שגם העולה וגם האדם המתגאה, שניהם נידונים לכליה באש. דהיינו, שעל ידי האות מ' הזעירא מזכירים למקריב העולה את יום המיתה, כדי שישפיל את לבו ויאמץ לעצמו את מידת הענווה. כדרך מוקד שריפת העולה, שבתחילת שרפת הקרבן האש היוצאת ממנו היא גדולה, ובהמשך האש דועכת במוקד עד שנעשית לאפר. משום כך נכתבה מילת מוקדה עם מ' זעירא, לרמוז למקריב על סופו הנמוך של מוקד הקרבן, וממנו ישכיל להשפיל את גאוות הלב.
- ג. האות מ' היא תחילת המילה 'מחשבה'. הזוהר הקדוש אומר שכאשר יש לאדם מחשבה רעה או מחשבת גאוה עליו להעלימה להקטינה ולשורפה על ידי עיסוק בתורה שנמשלה לאש יוקדת.
- ד. בתחילת שריפת הקורבן האש היוצאת ממנו היא גדולה ולאחר מכן הולכת וקטינה ושורפת את הקורבן עד הפיכתו לאפר. מזכיר למקריב הקורבן שגם הוא מתקרב כל יום ליום המיתה וסופו לעפר ולכן אין לו במה להתגאות.
- ה. מ' היא האות האמצעית באותיות הא"ב. מיקומה באמצע מרמז על העדפת הדרך האמצעית ולא הקיצונית בכל דבר. זה נכון בכל דבר מלבד במידת הגאוה. שהרי בהרחקת הגאוה לא די

לי קלוס. כך נתן אלהים לאברהם העולם ואמר (בראשית יח): 'וה' אמר המכסה אני מאברהם', כיון שנתן לו הכל אמר לו אם אין אתה נותן לי בית המקדש ת"ק אמה על ת"ק אמה, לא נתת לי כלום. ונתן לו הקדוש ברוך הוא. ומבואר שת"ק אמות של הר הבית כנגד מהלך ת"ק של העולם. ואמרו שרובו מן הדרום, שהעזרה לא היתה באמצע הר הבית אלא שהיה הרוחק בין חומת דרום לעזרה יותר מן הרוחק שבין חומת מזרח לעזרה, וחומת מזרח יותר מן הרוחק שבצד צפון, ושל צפון יותר משל מערב. והוא דוגמא נפלאה. כי ידוע שישוב העולם הוא לצד צפון רחוק מן הדרום ושאין ישוב בדרום העולם מפני החום, לכן באה העזרה תוך הר הבית דוגמת הישוב תוך כלל העולם, רחוק מן הדרום. ובפרק יא כתב: כבר נתבאר בפרקים שעברו שצורות הבניין ומדות המקדש כנגד העולם בכללו. ונראה שלהוראה זאת נקרא בית המקדש 'אריה' כמו שנאמר 'הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד', ופירשו בו (מדות ד, ו) הטעם שהיה כדמות אריה, רחב מלפניו וצר מאחוריו, כענין המקדש - מלמטה למעלה. שהמחשבה מתקצרת והולכת באותן השגות, עד שלבסוף הוא קצור ההשגה שאי אפשר להשיג. והוא מרומז בסוף בניין המקדש שהיה קצר. ולכן היה נקרא 'אריה' על דרך 'אריה שאג מי לא יירא'.

ובהיות כי המקדש מורה על כלל העולם, על כן אמרו (מדות א, א) בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש, בבית אבטינס, בבית הניצוץ, בבית המוקד, והלויים בכ"א מקומות שהוא בין הכל ארבע ועשרים מקומות, נגד ארבע ועשרים ספרי הקודש אשר התורה נחלקת עליהן, שעליהם העולם עומד. ולהיות כי כללן שלשה, תורה נביאים כתובים, והאחרים הם הפרט, לכן היו הכהנים שומרים בג' מקומות, והלויים שהוא מלשון 'ונלוו עליך', נתוספו על הכהנים באחד ועשרים מקומות, ובין הכל ארבע ועשרים. וידוע שהתורה שומרת העולם לבל יפסד, וכן היו אלו השומרים המקדש. ולפי שהכהנים והלויים עוסקי תורה, על כן היה הרמז בכהנים ולויים. הכהנים דוגמת צבא מעלה והלויים דוגמת השמים והם שומרים בעולם, על כן היה שמירות המקדש גם כן על ידן. עיין שם עוד בהמשך דבריו ביאורים נפלאים לכל פרט ופרט.

²⁷ פסחים נז.

²⁸ ברכות לד, ושם ברש"י.

בדרך הממוצעת אלא יש להתרחק ממנה כמה שיותר. כמאמר רבי לויטס איש יבנה: ²⁹ 'מאוד מאוד הוי שפל רוח'. והקשר לאש לפי דברי המדרש, שכל המתגאה נענש באש.³⁰

בהלצה נוכל לומר שאחרי שהיו לנו בפורים ריבוי ממין, בשמות אישי המגילה ובמצוות היום, עתה המ' התקטנה.

י"ב טעמי הקרבנות מ'תורת העולה'

הטעם האחד השיב החכם למלך הכוזר. ואחז בזה הדרך בעל העקידה וזה לשונו שם:

"דבוק השכינה האלהית עם האומה הישראלית באמצעות הקרבנות הנקרכים בבית המקדש, כעניין שתמצא הנפש השכלית עם הגוף על ידי המזונות שניזון בו. וכמו שלא נדע טעם הזנת הנפש העליונה באלו המזונות הגשמיים שאינן מטבעה אבל מצאנו ראינו תועלת - ככה לא נדע טעם צורך השכינה אל אלו הקרבנות, אבל נמצא דבקות השכינה עמנו באמצעות".

ולזה כיון האבן עזרא בפירושו לפרשת תצוה: "ריח ניחוח, והיודע סוד נשמתו יבין זה". ורצה לומר דעת החבר - כי ריח הניחוח הוא בדרך שהנשמה נהנית מדברים הגשמיים.

הטעם השני לרמב"ם,³¹ כי באו כדי לעקור עבודה זרה מן העולם, לפי שהיה מנהג הקדמונים מהאומות שהיו מקריבים קרבנות בהיכלות לכוחות העליונים, והיה מחשבתם שבזה יתגבר מזלם בכך, וימשיכו כח מן המזלות שמקריבים להם, כמו שמצינו שמצריים היו עובדים למזל טלה, והיו מקריבין לו צאן, וכן הכשדים היו עובדים לצורת בקר והיו מקריבין לו שור. ועל כן צותה התורה להקריב מינים אלו לקדוש ברוך הוא, כדי שיתפרסם שהדבר שהיו חושבים לעיקר חטא, הוא עצם הכפרה.

עוד כתב,³² כי אילו היה אפשר בדרך הטבע לעקור עבודה זרה מן העולם בלא הקרבת הקרבנות - לא צוה הקדוש ברוך הוא בקרבנות כלל, אלא להיות שבימים הקדמונים היו מפורסם בעולם כאלו עניין הקרבנות למזלות ולכוכבים, על כן לא גזרה חכמת השם יתברך לצוות להניח אלו העבודות לגמרי, כי אז היה מה שלא יעלה בלב לקבלו כפי טבע האדם שהוא נוטה תמיד למורגל, והיה דומה אז כאילו יבא נביא בזמנינו זה, שיקרא לעבודת השם יתעלה ויאמר, צוה אתכם השם יתברך שלא תתפללו אליו ולא תצומו ולא תבקשוהו בעת צרה, אבל תהיה עבודתכם בלב בלתי מעשה, ומפני זה השאיר השם יתברך מיני עבודות ההם והעתיקים, ומהיותם לנבראים ולעניינים דוממים שאין אמיתות להם לשם יתעלה, וצונו לעשותן לו יתעלה.³³

²⁹ בפרקי אבות ד.

³⁰ טעמים ד-ו מעזרא מרום.

³¹ כתבו הרב המורה חלק שלישי פרק שנים ושלישים.

³² הרמב"ם פרק שנים ושלישים מחלק ג.

³³ ועוד האריך בפרק ההוא שבעבור זה נמצא הרבה בספרי הנביאים שמוכיחים בני אדם על רוב השתדלות והתחזקות להביא קרבנות, והשם אינו צורך עליהם, כי 'החפץ לה' בעולות'. ו'למה לי רוב זבחיכם' והנה זהו דעת הרב בקרבנות, אך רבים מאנו בדעתו, והרמב"ם ז"ל מכללן. והוקשו אם היה אומר שהקרבן אין לו כוונה בעצמו, רק להרחיק עבודה זרה, למה הקריב נח קרבן ולמה הקריב אדם הראשון קרבן וכן קין והבל. והנרבוני רצה לפרש דברי הרב בדרך אחר ולא עלה בידו, כמו שהאריכו בזה בעל העקידה פרשת ויקרא, והרב שם טוב' בפירושו המורה פרק הנזכר.

ונראה בדעת הרב כי גם בימי אדם הראשון היה עבודה זרה בעולם, כמו שכתב הרקנטי פרשת בראשית ממדרשם ז"ל: 'שעיקר קרבן אדם לא היה רק להעתיק עבודה זרה מן העולם, כי הבריות היו חושבים באדם שהוא בראן. ועל כן הקריב שור שהיה לו קרן אחד במצחו, לרמוז על האחדות כמו שנתבאר בדברי רבינו בחיי.

ומה שאמרו במדרש רבתי פרשת צו: (מלאכי ג) 'וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות'. 'כימי עולם' - כימי נח. 'וכשנים קדמוניות' - כימי הבל, שלא היה עבודה זרה בעולם. נראה שלא היה עבודה זרה מרובה כמו אחר כך, אבל לא אמר שלא היה עבודה זרה כלל בעולם.

ולמה הוצרך להקריב, הרי עדיין לא היה מנהג מפורסם בעבודת הזולת עם הקרבן, אם כן מה טעם הקרבת הקרבן מאחר שאין לו כוונה בעצמו?

הטעם השלישי לבעל 'תולדות יצחק':

פעולות האדם נכללות בשלשה דברים: מעשה, דיבור, מחשבה. על כן תחייב התורה להביא קרבן על חטאו ושיסמוך את ידו עליו כנגד המעשה, ויתודה בפיו כנגד הדיבור, ושישרוף כלי העצה והמחשבה שהסכימו בחטא, והם הקרב והכליות, כדי שיתכפר בשלשה איברים אלו, ויזרוק דמו על המזבח במקום דם עצמו.

וכשיעשה כל זה יחשוב בלבו שחייב מיתה בחטאו וראוי לעונש ארבע מיתות בית דין, סקילה שריפה הרג וחנוק, כששוחטה - הרג, כששורפה - מודה כאילו חייב שריפה. ודומה לזה דרשו רבותינו באברהם, מהו 'ויעלהו תחת בנו'? אלא כל עבודה שהיה עושה באיל, היה מתפלל 'יהי רצון מלפניך שתהא עבודה זו כאילו עשויה בבני'. וכיון שהחוטא ראוי שיהא דמו נשפך כדם הקרבן ושיהא גופו נשרף כגוף הקרבן, והקדוש ברוך הוא לוקח תמורתו וכפרתו, זהו חסד גמור מהשם יתעלה שלוקח נפש בהמה תחת נפשו ויתכפר עליו.

הטעם הרביעי שישמור האדם ויזהר מן השגיאה, שיראה שיענש בממונו שחטא בשוגג, שאף השוגג נקרא חוטא, שאדם מועד לעולם.

הטעם החמישי שיתן האדם אל לבו, שחומר הוא כשאר חומרי בעלי חיים, יאבד ויכלה ככלות העולה על המזבח, והוא הדבר שבו נשתתף האדם עם הבעלי חיים, ובזה יתעורר שיזבח יצרו ויכניע תאוותו בחוש המישוש שחרפה היא לנו וישפילנו, ולזה הכליות והחלב אשר עליהם יקטיר המזבח, וזהו למעט תאוות שבכליות, וגם ימעט תאוותו במאכל ובמשתה, ולכן היותרת על הכבד יסירנה, שהכבד בו המאכל, ומלת 'יותרת' יורה על זה מצד שיתוף המלה, ולזה כל חלב יקטיר שהוא מותר ההזנה, ובזה יתעורר האדם להניח המותרות, שהחלב, אמרו חכמי הרפואה, שהאוכלו לא יזון ממנו לכשיתהפכו לגוף הניזון, לכשיהיה חלק אבר.

וכדברי רבינו בחיי, שלכן היה מקטיר שלשה דברים הללו המטים האדם מדרך טובה לדרך רעה. החלב - השומן המביא האדם ליד גסות הרוח, והוא מה שנאמר: ³⁴ 'וישמן ישורון ויבעט... שמנת עבית כסית'.

הכליות - מקור העצה, הוא שאמרו הכליות יועצות.

הכבד - משם הנפש המתאוה המתפשטת באדם, והיא המולידה החימה והכעס והמבקשת השררה ותענוגי הגוף. וכל זה היה מקטיר לצפון, כי משם תפתח הרעה, והכל היה בא לכפר על חטא האדם היוצא משומן הלב וממחשבת הלב.

הטעם השני ל'תולדות יצחק', הוא מצורף לאלו הטעמים, שימשך תועלת מהם להחיות הכהנים, מורה התורה שראוי ליקח דרך להחיותן שיפרנסם ההמון ושיתכפרו הבעלים באכילת הכהנים, למען יוכלו הכהנים להניח עסקם, ויהיה להם פנאי לעסוק בתורה ובמצות.

כי האדם לא ידע במה לעבוד פני קונו בתחילה, ולקח מן הבא בידו, כמו שהקריב קין זרע פשתן, כי לא ידעו עבודת השם יתברך עדיין, ולקחו דבר אשר שכלן נטה עליו בתחלה, ונתקבל ברצון לפי שבאמת על ידי זה נעקרה עבודה זרה, ואילו עשה עבודה אחרת נתקבלה גם כן, ועל כל פנים עובדי עבודה זרה הסכימו תחלה בקרבנות, למה שראו שיש בה איזה תועלת ליראתן, והסכימו בה אדם ובניו לעבוד בזה השם יתברך, אף כי באמת אין לו עבודה בזה. כי (תהלים ל) 'אם ארעב לא אומר לך'.

ובמדרש רבתי פרשת אחרי מות, סיוע לדברי הרב, משל לבן מלך שגס לבו עליו והיה למוד לאכול נבילות וטריפות, אמר המלך זה יהיה תדיר על שולחני ומעצמו הוא נודר. כך לפי שהיו ישראל להוטים אחר עבודה זרה במצרים, והיו מקריבים קרבנותיהם לשעירים, והיו מקריבין באיסור במה ופורענות באה עליהם, אמר הקדוש ברוך הוא יהיו מקריבין בפני בכל עת קרבנותיהם באהל מועד, והם נפרשים מעבודות זרות והם ניצולין. ³⁴ דברים לב, טו.

ולי סיבה אחרת, כי הכהנים אוכלים והבעלים מתכפרין. כי בעוד הכהנים אוכלים בשר הזבח, תמיד חטאת החוטא נגד פניו ומתבייש על חטאתו בין הכהנים האוכלים הזבח, ומזכירים תמיד שם הבעלים על זבחו, ועל ידי הבושה מתכפר לו, כמו שדרשו כשאדם מתבייש על עונותיו, נמחלין לו. ולמדו העניין מאחז.

עוד כתב שם טעם **שביעי**, שכל חוטא הוא מצד הרוח הטומאה שהוא מתלבש בו. וכאשר ידמה שיתכפר, צריך שיכלה ויברח ממנו אותו רוח הטומאה, ועם זה יהיה טהור ומכופר מעונו, בהקרבת כל אחד מן הקרבנות, ובפרט עז או שעיר שהם מחלק רוח הטומאה, ואש המזבח תשרף ותכלה הכל יחד, לרמז שהחוטא שורף עצמו באשו של יצר הרע, ותבא אש המזבח ותכלה אותו לגמרי.

הטעם **השמיני** לפי שהעבודות זרות שלשה חלקים מלאכים, כוכבים ושדים. כדברי הרמב"ן בפסוק 'לא יהיה לך'. העולה - נגד המלאכים, והשלמים - נגד המערכת, והחטאת - נגד השדים.

עולה - נגד המלאכים כי הוא בא על הרהור הלב, ועיקר פעולתם בעיון ובהשכל הלב.

שלמים - נגד המערכה, שהשמים עושים שלום בין היסודות, ועושין הרכבות בתנועתן.

חטאת - נגד שדים, כי שדים הם מזיקין ומלאים עונות וחטאת, והוא שטן הוא יצר הרע.

ולפי זה באו שלשה חלקי קרבן, שור או כבש או עז.

שור - נגד המלאכים, לפי שהוא הגדול שבשלשה מינין.

כבש - נגד הגלגלים שבהם חקוק מזל טלה.

עז - נגד שדים הנקרים שעירים.

ותורים ובני יונה, לפי שהגלגל נחלק לכוכב ובלתי כוכב, והכוכבים הגדולים הם שמש וירח, אם כן הכבש - נגד הגלגלים, ותורים ובני יונה - נגד שמש וירח, ולכן אמרו רבותינו: תורים גדולים ובני יונה קטנים. נגד המאור הגדול והקטון, ולפי שמראה הירח היא נוטה אל לבנות, על כן בני יונה לבנים.

וזהו טעם חלוש, כי היה צריך להיות השור לעולם עולה, והכבש שלמים, והשעיר חטאת. ואינו כן, וגם מקצת הטעמים באו על הבאות הקרבן, והאחרים בחלקי הקרבן ואחרים בטעם הקרבן.

הטעם **התשיעי** לבעל העקידה, שיכוין המקריב להקריב את עצמו לפני ה', כי כל אלו הבעלי חיים במדרגות הנושא אל כח הדיבור המיוחד באדם, ראוי להקריב אל ה' ולהתיישר לפניו בכל מיני עבודות, עד שישאר השכל זך ונקי והנפש שלימה מכל סיג, קרובה אליו יתעלה בכל מחשבותיה ופעולותיה. ואל זה אמרו,³⁵ מיכאל שר הפנים מקריב נשמותיהם של צדיקים לפני הקדוש ברוך הוא במזבח של מעלה.

והיו הקרבנות באות דווקא על השוגג ולא על המזיד, לפי שאם יחטא האדם בדעת, אז לא ניתן לקרבן משני טעמים, כדי שלא יתפרסם ברבים כי יש אדם שלם משכיל בדעתו ויודע רבונו ובלתי כובש עצמו מעשות הרע בעיניו, כי הוא שלוח רסן והתר הרצועה, והשני, כי זה אשר חטא בנפש המדברת, אינו ראוי שיתכפר בנפש בלתי מדברת או בפחות ממנו, אבל הנפש החוטאת במזיד, היא תבחר ותקריב על המזבח התשובה השלימה בצומות ועינויים ומעשים טובים, כמו שאמר הנביא.

³⁵ מנחות קי, א תוספות דבור המתחיל מיכאל.

הטעם העשירי הוא קודש לה', למקובלים, ובטעם ההוא יתבארו רובי פרטי הלכות הקרבנות יותר מבכל הדרכים שנתבארו, וכמו שיבא בדברינו אם ירצה השם בטעמי פרטי הקרבנות, וכמו שהאריך בזה הזוהר פרשת בראשית, ואביא לך דברי הבחיי שגילה סודן.

כי הקרבן הוא היחוד, וזהו לשון קרבן, קרוב הכוחות ושמותיו של הקדוש ברוך הוא, וכל מי שהוא מקריב אליו השמות הוא מייחד, וכשאמר 'והקטיר הכהן את הכל המזבחה'. בתוספת ה' לא בא לסתום כי אם לפרש, כי היא ה' אחרונה שבשם המקבלת תחלה, ונקראה 'מזבחה', ומשם תתחיל המחשבה מעילוי לעילוי עד המחשבה הטהורה.

וכן תמצא בדברי הימים: ³⁶ 'ויאמר חזקיהו לעלות העולה להמזבח', בתוספת ה', וכן: ³⁷ 'ועולתך ידשנה סלה'. בתוספת ה'. 'עולה אשה'. אמר עולה, כי עשן הקרבן היה עולה עד הה', והה' מגעת אותו משם ולמעלה, ואחר כלות העשן חוזר הבשר ומתהפך לאש, וזהו שאמר 'אשה'. ואחר שיתבטל האש חוזר להיות רוח, ואותו רוח מתקרב ומתערב להתייחד בריח, ובריח עד המחשבה הטהורה, וזהו שאמר 'ריח', המשכת הרצון והשפע היורד למדת הרחמים, וזה לשון 'ריח ניחוח לה', מלשון: ³⁸ 'נחה רוח אליהו על אלישע'. כן הריח העליון תנוח ותרד למדת הרחמים שהוא קיום העולם, וזהו ביאור מלת 'עולה אשה ריח ניחוח לה', כי מתחלה יש להעלות האשה ליי', וריח הוא ההמשכה מלמעלה להוריד ליי'.

ודרשו, ³⁹ עולה - לשם עולה, אשה - לשם אישים, ריח - לשם ריח ניחוח, לה' - נחת רוח לה', לשם מי שעשה את העולם. עולה לשם עולה - לשם העשירית המתעלה, ולא ששם תכלית הכוונה, אלא שמשם תתחיל המחשבה, ומשם תבא אל הקדש.

אשה - לשם אישים. הוא הכבוד המקבל מן הפחד, ושניהם נקראים אישים, וזהו את קרבני לחמי. יכול לחמי, תלמוד לומר לאישי, לאישים אתם נותנים.

וכן במדרש, ⁴⁰ 'הנך יפה רעיתי', פרנסתי, אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, מה שאתם נותנים לאישים, כביכול כאילו אתם מפרנסין אותי. כן באה מלת אשה באות ה', והיא נוספת כה': ⁴¹ 'צנה ואלפים כלם'. כי עיקר המילה אש, וטעם התוספת שלא אמר 'אש' שתהיה המלה כפשוטה, ועוד לרמוז על ה' אחרונה שבשם, ועל החמישית גם כן הנקראת 'האש הגדולה'. 'ריח' - לשם ריח, לשם המקום שמשם כל ההמשכות נמשכות למטה, ומשם תנוח ותרד ההמשכה לה' שהוא הרחמים, ואז יתברכו העליונים והשפלים, השמים והארץ וכל אשר במ.

ריח ניחוח לה' - שירידת ההמשכה והנחת הריח משם למידת רחמים שבו העולם מתקיים, זהו שאמר לה', לשם מי שעשה את העולם, למידת רחמים שאין קיום העולם אלא בו. וכל מידה ומדה היתה מסתפקת מן הקרבן, להמשיך ולהניח הריח העליון במדות ולהקריב המדות אליו, וזהו הייחוד, לא אמר לקרב לי, אלא להקריב לי הכוחות והמדות, ולכן נקרא קרבן, שהוא קירוב הכוחות והמדות.

ואמרו, ⁴² אף על פי שהאש יורדת מן השמים, מצוה להביא מן ההדיוט. כי שתי אשות מעורבות, היה אות וסימן כי יש קישור להדיוט עם הגבורה על ידי הקרבן, וכמו ששתי אשות אלו מתערבות ומתייחדות זו עם זו, כן רצון ההדיוט עם הגבורה מתיחדים זה עם זה. וכן העשן העולה מפעולת הקרבנות למטה, היתה סבה לפעולה והתעוררות למעלה, בהדלקת השפע בניצוצי אוריו בצינורות

³⁶ דברי הימים ב כט.

³⁷ תהלים יב.

³⁸ מלכים ב ב, טו.

³⁹ תורת כהנים פרשה ד פרק ו, ט.

⁴⁰ שיר השירים א.

⁴¹ תהלים ח, ח.

⁴² יומא כא.

המדות, בדמיון שתי נרות זו על זו, כשתדליק התחתונה מתוך העשן העולה ממנה תתאחז השלהבת בעליונה ותדליק.

והיה קרבן עולה זכר, כי עולה למעלה מהמקום ששם מתחלקין זכר ונקבה, למעלה מן המדות שיש בהן פועל ומקבל, אבל קרבן שלמים בין זכר ובין נקבה, כי הוא לקו האמצעי המשלים בין המדות וכלול מהם, וכן שלמים אותיות משלים. ולכן כתוב בשלמים אם זכר אם נקבה.

והחטאת נקבה ולא זכר, כי הוא למדות שמור, ובדין שיהיה הקרבן נקבה, ומה שהיה קרבן אשם זכר, כי האשם בא על חיוב כרת, וכדי שיתכפר בו החוטא ותשוב נפשו אל האלקים אשר נתנה, אל הבינה, אשר שם יסוד הנפשות ושמה תשובתן, על כן היה זכר, כי המקום הזה למעלה מן המדות, וזהו שאמרו,⁴³ במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינן יכולין לעמוד. וביאור סוד המאמר הזה, כי סוד צדיק יסוד עולם, מעונו של עולם, אבל בעלי תשובה תשובתן הרמתה כי שם ביאתה.⁴⁴

דע והבן, כי כל מה שבעולם התחתון יש לו כח ודוגמה בעולם העליון, והוא כוחו ומזלו של התחתון ונקרא בשמו, וכמו שאמרו,⁴⁵ אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל למעלה. וכל שכן שאר הנמצאים החשובים מן העשבים, ולכן תיקנו המקובלים עניין האצילות בדוגמת האדם ואבריו, וכינו כל כח לאבר מיוחד, ועל זה נאמר:⁴⁶ 'בצלם אלהים עשה את האדם'.

וכן בשאר הנמצאים, לכל אחד כח מיוחד, המלאכים וכחות המרכבה העליונה, מקצתם כחות של רחמים, ומקצתם של דין, מקצתם רוחניים יותר ממקצתם, גבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם, כמו שהוא בתחתונים נפש רוח ונשמה וכולם רוחנים, וכן הוא למעלה, יש מהם במדרגות הנפש, ויש מהם במדרגות הרוח, יש מהם במדרגות הנשמה, יש במדרגות הגוף, ויש במדרגות הצמחים, ויש במדרגות הבהמה, ויש במדרגות העופות, וכולם נקראו בשם התחתונים אשר ממונים עליהם, ונקשרים במרכבה העליונה, מקבלין דין מדין, ושפע ומזון ממה שעליהם, והקדוש ברוך הוא מחיה כולם על ידי אצילות ושפע היורד מלמעלה על ידי הספירה התחתונה, לקבל פרנסתן.

ועל ידי פעולת התחתונים מתעוררים כחות העליונים, ורוח החיות באופנים לפעול בעולם כפי קבלתן מלמעלה, וזהו עניין ישראל שמוסיפים כח וגבורה בפמליא של מעלה ומתישין כח של מעלה בעונותיהם.

וזהו סוד הקרבנות, כי כשהקרבן נקרב כתקונו, ועולה לרצון על מזבח העליון, מקרב הכחות העליונים ביחד, כי על ידי פעולת הצדיקים מתדבקים העליונים והשפע והרצון יורד מלמעלה, והספירה התחתונה מאירה פניה, והיא שבע רצון ונותנת טרף לביתה וחוק לנערותיה, הם כל הכחות העליונים המתפרנסים ממנה, ולכן אין הקרבן בלתי לה' לבדו. ו'זובח לאלהים יחרם'.⁴⁷

ובהיות הקרבן לרצון, אז כל מדריגות ניזונות משלה, יש מן הרוח, יש מן הנפש, יש מן העשן, יש מן הפשר, ויש מן הריח, כל אחד מן הדבר אשר ממונה עליו, והקדוש ברוך הוא אין לו רק רצון העובד, וזהו אומרם,⁴⁸ נחת רוח שאמרתי ונעשה רצוני.

אמנם כל הנמצאים העליונים, כולם ניזונים מן הקרבן עצמו, ולזה באו מקצת קרבנות בהמות, ומקצתן מנחות, מקצתן זכרים ומקצתן נקבות, מקצתן פרים ואילים, כפי עניין הכח אשר צריכים להתגבר, לפי עניין הקרבן, וכפי ידיעת הבורא יתעלה, ולכן ביום הכפורים היו מקריבים שעיר

⁴³ ברכות לד, ב.

⁴⁴ עד כאן מדברי רבינו בחיי, והוא דרך המקובל. ומכאן ליקוט מקוצר מהזהר פרשת נח (ח"א ע, א) ופקודי (ח"ב רלח, ב) ופרשת בהר (ח"ג קי, ב) ופרשת פנחס (ח"ג רמ, ב) ושלח לך (ח"ג קסא, ב).

⁴⁵ בראשית רבה י, ז.

⁴⁶ בראשית א, ו.

⁴⁷ שמות כה, יט.

⁴⁸ ספרי במדבר קמד.

לעזאזל להשתיק כח ההוא, וכפי מדרשם,⁴⁹ דוגמת מלך שעשה סעודה וצוה ליתן פרוסה לכלב. כי גם הוא צורך העולם, ולעולם הקרבן הוא לשם יתברך, אלא שהוא מפרנס עבדיו בזה כמלך שנותנין לו דורון והוא מצוהו ליתנו לאחד מעבדיו. זהו אמרו קרבני לאשי. לאישים שלי. ולכן היו נהנין מן הקרבן העליונים והתחתונים, כי אם אין השפע יורד מלמעלה מצד התעוררות התחתונים, 'הכפירים שואגים לטרף לבקש מאל אכלם', מה שאין כן בעת הקרבן, כולם מתברכים ומשפיעים למטה כפי רצון בוראם.

טעם **האחד עשר**, כי הקרבן הוא תמורת נפשו, ועל ידי זה ינצל מן הגזירה שגזרו עליו מן השמים, כי דבר המערכה לא יסור אם נגזר עליו דבר רע, רק השם יתברך מחדש סבות לקיים הגזירה באחר כדי להציל את זה, והוא כופר נפשו של אדם.

ובזה הטעם כתב 'צרוור המור' בשם הקדוש רשב"י, בהיות כי המקטרג שואל דין מהשם יתעלה על חטאות האדם שהוא רע מנעוריו, והקדוש ברוך הוא עושה הכל בדין, ולפי שהשטן הוא להוט אחר הבשר ותכליתו לכלות כל בשר, צוה השם יתברך בקרבנות הבשר כדי להשביע עינו ותאוותו שיהיה זה תחת זה. ואדם שהיה רשע, רחוק מן השם יתברך, על ידי תשובתו וחרטתו וידידו מתקרב אל השם יתעלה, לכן נקרא קרבן, וכן נקרא קרבן מלשון קרב, שהוא לשון מלחמה עם המקטרג הזה, בכל מיני קרב, בחרטה וידידו ותשובה, ונתקיים:⁵⁰ 'אם רעב שנאך האכילהו לחם', הקרבן הנקרא 'לחם אשה', שבבשר הקרבן ממלא תאוותו ואינו מקטרג, ומתעסק בבשר הקרבן שנאכל על האש של מדת הדין שלמעלה, שהיא רבוצה כארי על גבי המזבח לאכול ולכלות הבשר, ובוזה מתקררת דעת המקטרג, ורואה עצמו מנוצח מכח הדין.

וצריך להקריב אש הדיוט לשרוף עליו הקרבן, כי צריך האדם לשרוף אש תאוותו ולהקריבו על גבי המזבח בעניין שיתקרר האדם מרתיחותיו, על דרך:⁵¹ 'ואתן אדם תחתיו'. כי כשהופך הקדוש ברוך הוא הגזירה מעל איש פרטי, מזמין למדת הדין במקום זה האיש החוטא איש אחר, ובו מתקיים הגזירה, זה תחת זה.

עוד כתב החכם אבן עזרא, נבחרו הנקרבים לעלות על המזבח יותר משאר בהמות ועופות, בעבור היותם נקיים וטהורים בתולדותם ואינם מזיקין, גם לא יקרבו מהם רק דברים המחטיאים, כמו הדם והחלב והכליות, וכשיתכוין האדם לדעת למה יקריב אלה האיברים יותר מהאחרים, אז יחקור על תולדותם, וכשיחקור על תולדותם יבא לחקור בדבר התולדות שהיא חכמת הטבע, ויבין כי התולדות כפי השתנות המערכת, ומתוך חקירות תכסוף נפשו ללמוד החכמות השכליות, ותבא לו מן הקרבן תועלת גדול.

הטעם **השנים עשר** כתב הרלב"ג:

התועלת להישיר האנשים כאשר חטאו שישוכו אל השם יתעלה, והוא יכפר להם עונותיהם, ובוזה תועלת נפלא להניע האנשים אל השלימות האנושי, וזה כי 'אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא'. ואם יאמינו האנשים שחטאו חטא מה, שהיה נכתם עונם תמיד לפני השם יתעלה, יוסיפו לחטוא עוד, לחשבם שכבר אבדו בסבת מה שחטאו ולא יועילו השמרם מחטא במה שעתידי. אמנם כאשר ידעו שבשובם מדרכם הרעה וישוכו לדרכי השם יתברך יכופרו להם עונם, אז יהיו נזהרים מחטא עוד, וישוכו אל השם יתברך כדי שירחמם ויכפר אליהם מה שחטאו בו.

והנה רצה השם יתברך שיהיה עם התשובה הקרבת הקרבן כדי שיתישב יותר בלב החוטא שכבר נתכפר לו אותו החטא, כי לא יצוייר אצל המון האנשים שיהיה האדם רשע ואחר כך יתנקה מרשעו בתשובתו בלבבו בזולת מעשה כלל, ולזה צוה השם יתעלה שיעשה אלו הקרבנות בבית הנכבד אשר בו שכינתו, ועל ידי הנכבד הנבדל לעבודת השם יתעלה, להשלים הכפרה לחוטא עם

⁴⁹ זוהר חלק ג סג רעיא מהימנא.

⁵⁰ משלי, כה.

⁵¹ ישעיה, מג.

התשובה, וצוה מפני זה שיסמוך שתי ידיו על ראש קרבנו ויתודה עליו עונותיו, לישב בלבבו שאותם החטאים כאילו נעתקו ממנו ובאו על ראש הבעל חי ההוא, אם שבאופן עשית הקרבנות הערה להישיר האדם לעבודת השם יתעלה ולהרחיקו מההליכה אחר יצרו הרע.

“זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים”⁵².

כתב ה'בן איש חי'⁵³: כללות העבודה היא צום קול ממון, שמספרם עולה זא"ת, (3 כפול 136), ושלשתם יועילו במקום הקרבנות, כי בתענית האדם מקריב חלבו ודמו, ובקול שהוא קורא בפרשת עולה, נחשב לו כאלו הקריב עולה, וכן בשאר קרבנות, וכמו שכתוב 'ונשלמה פרים שפתינו', וכן בצדקה אמר רבי אלעזר,⁵⁴ גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות, שנאמר:⁵⁵ 'עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח'.

וזהו שכתוב 'זאת התורה', צו"ם קו"ל ממו"ן שמספרם זא"ת, שבהם יהיה קיום התורה כולה, יועילו וישלימו לעולה למנחה ולחטאת, שיספיקו במקום הקרבנות כולם, ואין צריך לאדם לא עולה ולא מנחה וכו', וכמו שדרש רבא בגמרא על למדי"ן של 'לעולה למנחה' שהם במקום תיבת לא, ומה שיועילו שלשה אלו במקום כל הקרבנות הוא מכח חסדו יתברך, לכן מספר צו"ם קו"ל ממו"ן עולה מספר: 'הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו', כי על תועלת שלש אלה הודו לה' כי טוב.

ובזכות שלשה אלה שיהיו בשלימות תהיה הגאולה, לכן שלשה אלה הם מספר משיחיים, שבזכותם יבואו משיחים, שהם משיח בן דוד ומשיח בן יוסף.

וראשי תיבות קול ממון צום קמ"ץ, שהוא נקוד ספירת הכתר, שבשלמותם תהיה הגאולה, ואז נהיה מושפעים מאור הכתר שהוא מקום גבוה ועליון. ובזכות שלימותם יתוקן חטא פגם אדם הראשון שחטא בדרדר, שהחליף ר' בד' וד' בר', כמו שכתבו המקובלים על פסוק:⁵⁶ 'וקו"ץ ודרדר תצמיח לך', על ידי שלש אלה שמספרם ת"ח, יתוקן פגם של דרדר שמספרו ת"ח.

לאור דברי ה'בן איש חי' הללו אפשר להסביר מדוע גזרות ת"ח היו דוקא בשנה זו.

כידוע, בגזרות ת"ח-ת"ט או פרעות ת"ח-ת"ט שנערכו ביהדות פולין, במהלך התקוממות הקוזאקים שהנהיג בוגדן חמלניצקי, המכונה 'חמיל הרשע', נגד האיחוד הפולני, קרוב לחמישים אלף יהודים נטבחו או מתו ברעב ובמגפות, ורבים נמלטו, נמכרו לעבדות או המירו את דתם.

בני הדור ההוא התלבטו בשאלת הסיבה לגזירות, ולדעת רבי יום טוב ליפמן הלר ה'תוספות יום טוב' הגזירות היו עונש על דיבורים בטלים בבתי הכנסת, ותיקן 'מי שברך' מיוחד למי שהקפידו בכך.

ובמספר השנה ת"ח שאירעו ההתרחשויות יתכן שמצא רמז לדבריו, כי עולה בגימטריה 'זאת' שהיא אחת מכינויי השכינה הקדושה, שכנראה אמרה קלני מראשי קלני מזרועי מהדיבורים בבית הכנסת. ישמע חכם ויוסף לקח !

מנין הפסוקים בפרשה

פרשת צו היא הפרשה השניה מתחילת חומש ויקרא, והפרשה הכ"ה מתחילת התורה, וכראשי תיבות המילים מהפסוק הראשון בפרשה 'כל הלילה'.

⁵² ויקרא ז, לז.

⁵³ הלכות שנה שניה - פרשת צו.

⁵⁴ סוכה מט.

⁵⁵ משלי כא, ג.

⁵⁶ בראשית ג, יח.

יש בפרשה צ"ז פסוקים, כמנין שם הפרשה עם הכולל.⁵⁷ והסימן עבדיהו.⁵⁸ והרמז בשם זה לעבודת הקרבנות.

אחודה נא

- א. מדוע נקרא הספר 'תרומת הדשן' בשם זה, ומיהו מחברו?⁵⁹
- ב. איזה קרבן מביאים רק זכר, איזה רק נקבה, ואיזה אפשר משניהם? התשובה במאמר.

מקאם השבת

בשבת זו מנגנים במקאם נאוה-ראהו, כנגינת שירי פסח, כשהיא חלה עם שבת הגדול. בנוסף לכל שירי פסח הידועים יש גם את השיר של כה"ר יצחק מאזוז הי"ו, 'עלי גמל' (ב'שיר ושבחה השלם' עמוד 376) שגם הוא מתאים לפסח. ויש גם גירסה אחרת ללחן זה במילים של כה"ר מנחם מוסטקי הי"ו, בשיר 'גאה גאה ירה בים', אשר נז"י כה"ר דוד שירו יצ"ו מבצעו יפה. (שם עמוד 560).

⁵⁷ כמנין הפסוקים הנכתב בסוף הפרשה כתוב צו פסוקים. וישנה הערה שצריך עיון, כי יש צ"ז. וצריך לומר שהוא צ"ו עם הכולל, כי רצו לתת תמיד סימן לזכור את המנין, ולכן השתמשו כאן בשם הפרשה והחשבונו עם המילה עצמה. והוא סימן חזק עד שיש חומשים שלא ראו טעם להוסיף שם אדם כסימן למנין הפסוקים, כפי שמופיע בסוף הרבה פרשות.

בשנה מעוברת לפעמים, כמו למשל בשנת תשע"ד, חלה שבת זכור ביחד עם פרשת צו, ולא עם פרשת ויקרא. ויש רמז לפורים בשם הפרשה צו, שאין צו אלא לשון זירוז, ובגימטריה הוא אחד יותר מהגימטריה של המ"ן. שהמן ששורשו בעמלק מקרר מעבודת ה', וכנגד זה יש לנו לשון צו, שנתגבר עליו ונחליץ חושים לכל דבר שבקדושה.

⁵⁸ מוזכר במלכים א פרק יח.

⁵⁹ רבי ישראל איסרלן בן פתחיה אשכנזי, נודע בראשי תיבות מהרא"י, מכונה "תרומת הדשן" על שם ספרו. היה מחשובי הפוסקים מגדולי יהדות אשכנז, ונמנה עם אחרוני הראשונים או ראשוני האחרונים. תשובותיו ופסקיו מוזכרים אלפי פעמים בספרות התורנית שלאחריו. עיקר פרסומו בא על ידי ספרו "תרומת הדשן", שבו כתב תשובות ל-354 שאלות (בגימטריה דש"ן), בכל מקצועות ההלכה.

נולד בשנת ה'ק"ן (1390) ברגנסבורג, גרמניה לרבי פתחיה, שהיה נכדו של רבי ישראל מקרמז', מחבר הגהות אשר"י. זכה לפרסום רב כפוסק נכבד, ובשו"ת הרדב"ז מוזכר אודותיו כי הוא "רב גדול ומוסמך ועליו סומכים בכל גלילות ישראל".

מלבד עיסוקו הרב בפסיקת הלכה, עסק רבות גם בקבלה לגונויה השונים, והחיד"א כותב ב'שם הגדולים', שבעתות מצוקה השתמש בקבלה מעשית.

אשתו שיינדלין, הייתה אף היא מלומדת, היא כתבה תשובה שלמה בידיש בהלכות נידה, בשם בעלה. נפטר בווינה נוישטאדט בשנת ה'ר"כ (1460). חלקו השני של תרומת הדשן נקרא "פסקים וכתבים" וכולל 267 פסקי הלכה, שנלקטו ככל הנראה על ידי תלמידיו.

בספר מועלות שאלות שונות שלא התעוררו בספרות השו"ת עד אותו זמן. דוגמה לכך היא שאלת השימוש בסוכר בחג הפסח, עקב החשש שמעורב בו קמח.